

Jedno z posledných Kantových diel *Spor fakúlt* (1798) nie je typicky kantovské. Nevyznačuje sa logickou prísnosťou jazyka tzv. *kritického obdobia* ani výrazným idealizmom a ani transcendentalizmom celej teoretickej a praktickej filozofie nemeckého filozofa. Napriek tomu, že sa mu nevenovala výrazná pozornosť v slovenskom či českom prostredí (nie je preložený ako celok), disponuje podstatným a podnetným potenciálom pre pochopenie „neskorého Kanta“ a pre súčasnú univerzitnú polemiku a stav humanitných vied.<sup>1</sup> Spory filozofickej fakulty s teologickou, právnickou a lekárskou fakultou, ktoré Kant analyzuje vo svojom diele, umožňujú rekonštruovať Kantovu ideu Bildungu s odkazom pre problém súčasnej povahy univerzitného vzdelávania, univerzitetnej politiky a miesta univerzity v kultúre.

Kant a podobne aj dnešné idey univerzity sa obávajú o slobodné sebaurčenie univerzít. Dnešok a budúcnosť slobodného myslenia vo svete formovanom materialistickými vedomosťami a vedou je „nebezpečenstvom univerzít“<sup>2</sup>. Mnohokrát je sporné hľadať paralely a aktualizovať dvesto rokov staré uvažovanie na súčasnú realitu, v tomto prípade sa o to predsa môžeme pokúsiť, pretože Kantom „naznačená kritika v spise je úmyselne argumentovaná nehistoricky a tým dáva priestor aj pre budúcnosť“<sup>3</sup>.

Štúdiá neašpiruje na hlboký ponor do Kantovho textu a nechce ponúknuť podrobnú analýzu sporu a jeho troch variantov. Ani nepredstavuje metareflexiu vo forme bezprostredného zamyslenia sa nad štruktúrou univerzity a fakúlt, ktorá je historicky charakteristická pre pruské vysoké školstvo. Nerobí tak z dôvodu, že Kantove myšlienky reflektujú svoju dobu a konkrétnu Kantovu skúsenosť a nesú

<sup>1</sup> K našej téme Kantovho *Sporu fakúlt* sa vyjadrili aj výrazné postavy filozofie, ako Dilthey, W.: *Der Streit Kants mit der Zensur über das Recht freier Religionsforschung*. In *Archiv für Geschichte der Philosophie* 3 (1890), s. 418-450; Fromm, E.: *Immanuel Kant und die preußische Censur, nebst kleinen Beiträgen zur Lebensgeschichte Kants*, Hamburg und Leipzig, 1894; Fromm, E.: *Zur Vorgeschichte der Königlichen Kabinetsordre an Kant vom 1. Oktober 1794*. In *Kant-Studien*, 3, 1899, s. 142-147.

<sup>2</sup> Brandt R.: *Universität zwischen Selbst- und Fremdbestimmung Kants „Streit der Fakultäten“*. Mit einem Anhang zu Heideggers „Rektorsrede“. Berlin: Akademie Verlag, 2003, s. 11.

<sup>3</sup> Timmermann, J.: Kants „Streit“ und die Universität von morgen, s. 62.

so sebou nános určitého ducha doby. To pre dnešného filozofujúceho bádateľa i čitateľa nemusí byť zaujímavé, prínosné či, vážnejšie povedané, pochopiteľné. Čo je však cieľom ponúknuť štúdiu? Je to širšie zachytenie Kantovho odkazu vo vzťahu k súčasnosti a nad rámec filozofie. Ide skôr o filozofickú analýzu, ktorá „zápasí so sebaopozitným predmetom vlastnej vedy“<sup>4</sup>, a tiež možno hovoriť o snahe o obnovu sporu, ktorý je potrebný, prospešný pre všetky strany a celú spoločnosť.

Ideové spory často stoja za vzletom a formulovaním nových, iných a inšpiratívnych myšlienok. Filozofické myslenie a myšlienky stoja vo svojich dejinách často v spore, možno až v konflikte s iným myslením. Povaha takéhoto sporu je dobrá aj pre iné oblasti, no hlavne pre filozofiu. Neexistencia či latentná podoba sporu je vážny problém pre človeka, spoločnosť a svet. Filozofická perspektíva a jej závery sa sporia s politikou, s právom, s vedou a s náboženstvom. V rôznych podobách a v rôznej intenzite. Niektoré spory sa skončili tragicky a niektoré nasmerovali obe strany k obohateniu. Na jednej strane je teda fenomén sporu želanou živnou pôdou myslenia a na prospech pravdy v oblasti filozofie, naopak, v oblasti teológie, práva či medicíny je spor často neželaný, urážlivý, otravný jav, vnímaný ako prejav slabosti či nestability. V problematike sporov fakúlt, ako sporov oblastí poznania a ich slobody, však treba charakterizovať skutočnosť minulú, ako aj dnešnú.

Aj nemecký filozofický veľikán Immanuel Kant dokladá nevyhnutnosť sporu myšlienok vo svojom neskorom diele *Spor fakúlt*. Vychádza z historickej skutočnosti jestvovania základných štyroch fakúlt a ich zdôvodnenia.

## Kultúrno-historické pozadie Kantovho *Sporu fakúlt*

Posledný text, ktorý Kant upravil, teda priamo editoval, ak vynecháme *Antropológiu z pragmatického hľadiska*, uverejnenú v rovnakom čase, je *Spor fakúlt*, publikovaný koncom jesene 1798<sup>5</sup>. Úvahám o vzťahoch a ideových napätiach medzi fakultami sa Kant venoval v poznámke už v roku 1792 v eseji *O radikálnom zle v ľudskej prirodzenosti*<sup>6</sup>.

Za hlavnú príčinu vzniku diela *Spor fakúlt* možno považovať konkrétnu filozofiu skúsenosť so spoločenskou kultúrno-politickou realitou a potrebu definície

<sup>4</sup> Euler, W. L.: Der Streit zwischen der theologischen und der philosophischen Fakultät in Kants Schrift „Der Streit der Fakultäten“. *Ruch filozoficzny*, 72 (4), 2016, s. 7.

<sup>5</sup> Kant v pôvodnom vydaní z roku 1798 venuje spis Carlovi Friedrichovi Stäudlinovi, lekárovi a profesorovi z Göttingenu.

<sup>6</sup> Vzťah medzi fakultami v rámci univerzity spracoval Kant už v roku 1792. V poznámke k eseji *O radikálnom zle v ľudskej prirodzenosti* sa zaoberá myšlienkou zla troch tzv. horných fakúlt. *Berlinische Monatsschrift*, 19 (4), 1792, s. 323-385.

filozofie v štruktúre univerzitného poznania. Po smrti pruského panovníka Fridricha II. v roku 1786 nastúpil na trón jeho bratranec Fridrich Wilhelm II. a hneď po nástupe ustanovil nového ministra kultúry a školstva J. F. Wöllnera. Ten vydal prísny edikt o kontrole publikovania a v apríli 1791 bola zriadená ešte prísnejšia komisia cenzúry (H. Hermes, T. Wolterdorf, G. Hillmer). Kant nové pomery a tvrdosť cenzúry pocítil už pri vydávaní časti spisu *Náboženstvo v medziach čistého rozumu* (1793). „Vymedzenie cenzúry, ktoré na neho [Kanta – pozn. P. K.] doľahlo, chápe ako ozajstný útok na slobodu myslenia na univerzitách a s tým súvisiacu slobodu ľudí vo všeobecnosti“<sup>7</sup>.

Fridrich Wilhelm II. v jeseni 1797 zomrel a nastupujúci panovník Fridrich Wilhelm III. zrušil dekréty o cenzúre a vymenoval nového, Kantovi nakloneného, ministra W. von Massowa. Kant v tejto slobodnejšej atmosfére vydáva spis *Spor fakúlt* a ponúka zreteľnú narážku na teologickú fakultu, ktorá mu pre cenzúru odmietla vydať spis *Náboženstvo*<sup>8</sup>. Prezentovaná Kantova „univerzitná“ problematika nie je príležitostná či nesystematická iniciatíva. Kantov dlhodobý záujem o miesto filozofie a filozofickej fakulty v štruktúre univerzity a štátu sa dá vysvetliť skutočnosťou, že celé dielo písal postupne v troch častiach<sup>9</sup>, ako sám Kant hovorí, „v rôznych zámeroch, dokonca aj v rôznych časoch“ (SF, AA 07: 11.10-14) a do jedného publikovaného celku sa spojili až neskôr.

Spis *Náboženstvo* je ideovo spojené s úvahami v *Spoře fakúlt*. Evidentné spojenie možno pozorovať v Kantovej úvahe a otázke *Či ľudstvo vždy postupuje k tomu čo je lepšie?*<sup>10</sup>. Tento malý spis čakal „odložený v stole“ spolu s prvým sporom, až v novej, slobodnejšej vydavateľskej atmosfére boli spisy rozšírené a vydané spolu ako *Spor fakúlt*.

V zmysle historického porozumenia treba registrovať (aspoň v náčrte) aj povahu a štruktúru univerzity Kantových čias. Univerzita sa skladala z troch „horných fakúlt“ – teologickej, právnickej a lekárskej – a jednej „dolnej“ – filozofickej. Bolo v záujme politickej a cirkevnej moci udržiavať, dotovať a garantovať tri vyššie fakulty. Aj z personálneho hľadiska možno evidovať rozdiel vo financovaní – univerzitných učiteľov horných fakúlt (profesorov) dotoval štát alebo cirkev, naopak, učitelia (magistri) filozofickej fakulty boli financovaní nepravidelne z platieb stu-

<sup>7</sup> Żelazny, M.: Kantowska idea uniwersytetu. In Kant, I.: *Spór fakultetów*. Nowa Wieś: Wydawnictwo Rolewski, 2003, s. 9.

<sup>8</sup> Dejinné reálie k pokusom o publikovanie pozri: Sousedík, S.: Ke Kantovu spisu „Náboženství v hranicích pouhého rozumu“. In Kant, I.: *Náboženství v hranicích pouhého rozumu*. Praha: Vyšehrad, 2013, s. 19-22.

<sup>9</sup> Prvá časť sporu filozofickej s teologickou fakultou vznikla už v roku 1794, ako potvrdzuje Kantov list adresovaný F. Stäudlinovi z roku 1794 (Br, AA 11: 507).

<sup>10</sup> K uvedenej samostatnej pôvodnej eseji sa zachovali dva varianty rukopisu známe ako *Fragment krakowski* a *Fragment Reickeho* (alebo *Královecký*).

dentov, rovnako aj samotný Kant. Filozofická fakulta sa ešte delila na dve oblasti: historická vedecká orientácia a filozofické vedy (filozofia, matematika, logika).

V jednote s Kantovým postojom filozofická fakulta nemala učiť hotové myšlienky, ale naučiť študenta myslieť<sup>11</sup>, nemala z neho vychovať odborníka, ale človeka, aby s dobrým základom mohol aspirovať na štúdium v oblastiach horných fakúlt. Kantov obraz dolnej fakulty je, v zjednodušenej podobe, obrazom inštitúcie, ktorá stimuluje záujem o vzdelanie, učí kritickému mysleniu a argumentácii a v neposlednom rade vymedzuje a kritizuje pavedecké elementy. Avšak bez tzv. vmiešavania sa do teórie a praxe troch horných fakúlt by toto poslanie nebolo kantovsky naplnené. Vláda sa zaujímala (len) o horné fakulty a o fakultu filozofickú až vtedy, keď tá zasahovala do problematiky troch horných fakúlt. V takom prípade Kant pokračuje v intenciách maxim osvietenstva vyjadrených v spise *Odpoveď na otázku: Čo je osvietenstvo?* (1784), kde rezonujú výzvy po samostatnom používaní rozumu a po boji (spore) s dogmatizmom a nezmyslami<sup>12</sup>. Filozofická fakulta rekultivuje pozíciu nápravného prostriedku nad doktrínami dogmatických vyšších fakúlt a je definovaná v rámci univerzitného systému a pokrýva všetky oblasti akademického učenia tým, že drží bezpodmienečné právo uplatňovať kritický rozum.

Kant ako predstaviteľ a učiteľ dolnej fakulty vystupuje s rešpektom voči štruktúre univerzity. „Štruktúra univerzity a poradie fakúlt v celku zodpovedá poriadku, podľa rozumu“ (SF, AA 07: 21), t. j. poriadku, ktorý môže byť odôvodnený vedeckou teóriou a politikou. Filozofická fakulta sa zaoberá blahobytom rozumu a samotným racionálnym poriadkom, v horných fakultách sa venujú duchovnému (teologickému), buržoáznemu (legálnemu) a fyzickému (zdravotnému) blahobytu.

### Pojem „spor“ v Kantovej filozofii

Čo všetko znamená Kantov pojem spor (Streit)? Možno si položiť špekulatívnu otázku, prečo Kant nepoužil slovo kritika (Kritik). Pojem spor Kant používa na rôznych miestach svojej tvorby, napr. v *Kritike čistého rozumu* nachádzame „spor rozumu so sebou“ (KrV, AA 03: 495.3), neskôr v *Antropológii z pragmatického hľadiska* používa Kant tento pojem v súvislosti s nadradenosťou Angličanov v sporoch s Francúzmi (Anth, AA 07: 315.16), dokonca hovorí o plodnosti sporov a účasti na nich (Anth, AA 07: 280.19). V súvislosti s úvahami o stolovaní (*Tischgesellschaft*) spomína „takú obľúbenú“ diskusiu, ktorá prechádza štádiami: 1. rozprávanie, 2. rezonovanie (spory o názory) a 3. vtíp (Anth, 07: 280.10-11).

<sup>11</sup> Kant, I.: Správa o príprave prednášok na zimný semester 1765-1766. *Filozofia*, 54 (1), 1999, s. 54.

<sup>12</sup> Kant, I.: Odpoveď na otázku: Co je osvícenství? *Filosofický časopis*, 41 (3), 1993, s. 381-390.

Pri pravidlách správnej a rozumnej diskusie uvádza v poradí piate pravidlo v znení „[...] v závažnom spore je potrebné zachovať vzájomnú úctu a zhovievavosť [...]“ (Anth, AA 07: 281.31-33). V spise *K večnému mieru* spomína spor morálky s politikou alebo teórie s praxou (ZeF, AA 08: 370). Na základe krátkej heuristickej analýzy diel Kanta možno deklarovať prítomnosť pojmu spor ako explicitnej a invariantnej veličiny. Z uvedených a iných sémantických určení možno usudzovať, že Kant pojem spor chápe nevyhnutne pozitívne, myšlienkovy obohacujúco a pokrokovy.

Možno tvrdiť, že Kant v diele *Spor fakúlt* termín spor používa vo vysokej intenzite, ale zreteľne artikulované sú dve konotácie termínu: 1. pozitívny spor – diskusia, kritika, výmena názorov medzi fakultami; 2. negatívny spor – vládna cenzúra, kontrola a nariadenia, odmietanie diskusie.

### **Povaha sporu**

Možno povedať, že Kant pokračuje v kritizme troch veľkých *Kritík*. Ponúka napätie, trenie a spory medzi svojim myšlienkovým svetom a svetom, ktorý pozorne vníma a žije, medzi (ideálnym) svetom, ktorý by mal byť, a tým svetom, ktorý je. Jednou zo základných črt a jedným z problémov spoločnosti aj v dejinách ako takých je politický vplyv na slobodu myslenia. A to Kant, autor *Kritiky čistého rozumu*, nemohol nechať nepovšimnuté, o to viac, že sa to naňho bezprostredne vzťahovalo. Kriticky vnímal dosah politickej moci na myslenie a obával sa toho. Definovaním a vymedzením pozície (dolnej) filozofickej fakulty voči ostatným fakultám akoby Kant ponúkal definíciu filozofie vo svete. Kantov spor o faktoch medzi fakultami je prakticky metodicky vypracovaná myšlienka univerzity, najmä vo forme teórie filozofickej fakulty<sup>13</sup>. Možno povedať, že podľa Kanta musí byť v (osvietenej) republike fakulta, ktorá môže nezávisle podrobiť kritike nariadenia vlády. Táto fakulta nečerpá svoje učenie z Biblie ani z pozemského práva či lekárskeho poriadku, ale z osvieteného rozumu. Dolná filozofická fakulta „vo večnom boji“ hľadá pravdu, nielen užitočnosť.

Kant v roku 1798 demonštroval so zámerom posilniť pozíciu filozofie v systéme vied. Teológia, medicína a jurisprudencia (právo) boli v popredí a v záujme štátnej moci. Z dnešného hľadiska možno hovoriť o iných popredných a protekčných oblastiach. Bolo to v dobe Kanta a je aj dnes v záujme totalitných štátov, aby subjekty nepremýšľali o sebe a nereflektovali svet okolo seba, oveľa menej svoje myslenie. Kant sa pod vedením nepriateľského sledovania pruskej cenzúry odvážil argumentovať potrebu otvorenej diskusie na univerzite. V tejto hrdinskej

<sup>13</sup> Mittelstraß, J.: Der Streit der Fakultäten und die Philosophie. In Gerhardt, V. (ed.), *Kant im Streit der Fakultäten*, Berlin/New York: Walter de Gruyter, 2005, s. 40.

kritike represii predvídal krízy, ktoré ohrozujú slobodné vyjadrovanie myšlienok.

Kant objasňuje napríklad úzke spojenie medzi teologickou fakultou a vládou, ktorá sankcionuje jeho učenie a môže sa uchýliť k sile a cenzúre. O to dôležitejšia a vzácnejšia je filozofická fakulta, ktorá podporuje nezávislé myslenie. Na prvý pohľad by sa mohlo javiť, že Kant je v modernom zmysle „liberálny“, ale W. Euler prekvapujúco upozorňuje, že „Kant v zásade obhajuje cenzúru vlastného písania; nie je proti cenzúre, ale naopak považuje ju za potrebnú. Zároveň však poukazuje na nevyhnutné podmienky a prísne dodržiavanie požiadaviek na cenzúru. Základná podmienka je „pozornosť“ (Achtsamkeit), ktorá je spojená s požadovanou poslušnosťou a vyplýva z morálnej povinnosti [...]“<sup>14</sup>. Kant schvaľuje cenzúru, ale v zmysle „súdiť učencov môžu len učenci (Gelehrte)“ (SF, AA 07: 17.10-11).

## Spory

Nemecký filozof začína svoj spis *Spor fakúlt* výstižne a od prvých riadkov odvážne a slobodne, no s jazykovou opatrnosťou a v medziach doby vymedzuje svoj zámer: „Nech tieto listy, ktoré sa dnes objavujú so súhlasom osvietenej vlády, tej, ktorá sníma okovy ľudského ducha, ktorá práve vďaka tejto slobode myslenia dokáže dosiahnuť väčší poriadok, poslúžia zároveň aj pochopeniu slobody, na ktorú si trúfa autor vo svojom krátkom historickom rozprávaní o tom, v akom zmysle sa spomenuté zmeny dotýkajú jeho samého“ (SF, AA 07: 5.2-7).

V málo známej *Prípravnej práci k Sporu fakúlt* svoj úmysel Kant opisuje takto: „Moja kniha nie je určená pre ľud, pretože je príliš učená a pre nich ťažko pochopiteľná, ale pre fakulty, chce povedať, do akej miery sa majú dodržiavať práva biblickej teológie vo vzťahu k filozofickému mysleniu, pretože obe fakulty by sa mali zosúladiť. Najvyššia inštanca by nemala byť politická autorita, ale v politickej oblasti pôsobiace učené osoby a fakulty“ (VASF, AA 23: 425.7-15). V oboch Kantových spisoch možno dešifrovať jasný zmysel revitalizovať a redefinovať vzťahy medzi koncepciami fakúlt a „vztýčiť pochodeň“<sup>15</sup> filozofie.

V nasledujúcej časti čiastočne schematicky charakterizujeme jednotlivé Kantom opísané spory a pokúsime sa vyvodiť všeobecné princípy, možno aj pre našu súčasnosť. Poradie fakúlt existuje podľa záujmov vlády, ktorými má moc za cieľ ovplyvňovať potreby ľudí: 1. večné duchovné potreby; 2. právne a správne potreby, hlavne vtedajšej buržoázie, a 3. potrebu zdravia a fyzickej pohody. V súlade

<sup>14</sup> Euler, W. L.: Der Streit zwischen der theologischen und der philosophischen Fakultät in Kants Schrift „Der Streit der Fakultäten“, s. 9.

<sup>15</sup> Timmermann, J.: Kants „Streit“ und die Universität von morgen. In Gerhardt, V. (ed.), *Kant im Streit der Fakultäten*, Berlin/New York: Walter de Gruyter, 2005, s. 76.

s (kantovským) rozumom tieto oblasti garantuje štát a cirkev. Kant ako moderný mysliteľ si uvedomoval dôležitú sociálnu funkciu štátu pri spravovaní, regulovaní a poskytovaní týchto základných služieb. Avšak vystupoval s potrebou reformulovať učenie na základe filozofického posúdenia.

V súčasnosti možno v systéme vzdelávania pozorovať umelé intervencie vlády bez širšej a dlhodobšej perspektívy. Reaguje sa na momentálnu ponuku a potreby trhu bez dlhodobého horizontu.

Kantovo prehlásenie z *Prednášok z pedagogiky* disponuje jasným budúcim a predvídavým potenciálom Bildungu: „Jeden z princípov umenia výchovy, na ktorý musia prihliadať tí, ktorí plánujú výchovu, je ten: že deti sa nevychováajú pre momentálne účely, ale pre lepšie dispozície ľudstva ako takého v budúcnosti [...]“ (Päd, AA, 09: 448).

## Spor prvý

Prvá časť, spor filozofickej fakulty s teologickou fakultou, je v podstate ospravedlnením práva filozofickej fakulty na slobodu prejavu. Spor medzi teológiou a filozofiou je, klišéovito povedané, večný spor. Od patristiky a scholastiky hľadajú spoločnú reč, sporia sa a prichádzajú do konfliktov, možno trúfalo poznamenať, bez väčších výsledkov. V dobe Kanta a v čase napísania *Sporu* možno hovoriť, že táto dichotómia zaznamenáva vrchol prinajmenšom vo vzťahu k dnešnému stavu utíchnutej, neraz izolovanej diskusie.

Prvý spor filozofickej s teologickou fakultou pre Kanta predstavuje základný ideový spor. Priorita tohto sporu vychádza z už spomínanej skúsenosti Kanta s publikovaním a tiež s reformným duchom kriticismu osvietenstva. Kantov názor je v súlade s nastupujúcim sekularizujúcim a liberálnym postojom modernej doby, avšak ešte vo svojej dobe rešpektujúc hranice vplyvu, kontroly a zásahov do spomínaných oblastí.

V tomto spore nemožno badať filozofovu kritiku na základe emócií či potreby verejnej žaloby. Naopak, Kant chce v medziach filozofického uvažovania ponúknuť čiastočnú a „obalenú“ reformu teologickej fakulty a zároveň teológie v spoločnosti. Podobne ako v diele *Náboženstvo* ponúka návrh inovatívneho fungovania cirkvi dovnútra i navonok. V prvom spore po rozsiahlej diagnóze ponúka riešenie zlého sporu (cenzúry) a nastavenie sporu dobrého a plodného (rekonštrukčnej kritiky a diskusie). Plán rešpektuje autonómiu, legitimitu aj cenzorskú moc teologickej fakulty a odmieta fundamentálne intervencie filozofického rozumu do vecí Biblie a teológie.

Kant sa k tomu s určitou mierou vedeckej kritiky vyjadruje už v *Predslove k prvému vydaniu Náboženstva*, kde píše: „Avšak protikladom biblickej teológie

je v oblasti vied filozofická teológia, ktorá je zverená inej fakulte. Pokiaľ táto filozofická teológia zostáva v hraniciach číreho rozumu a na potvrdenie a vysvetlenie svojich tvrdení používa dejiny, jazyky, knihy všetkých národov, aj Bibliu, ale len sama pre seba, bez toho, aby svoje tvrdenia vnášala do biblickej teológie a chcela meniť jej verejné nauky – to je výsadou duchovných –, musí mať úplnú slobodu sa rozvíjať, až kam dosiahne jej veda<sup>16</sup>. Kant tu jasne artikuluje možnosti filozofického pôsobenia v teológii. Avšak vymedzuje aj autonómiu (biblickej) teológie: „Ale ak je isté, že filozof skutočne prekročil svoje hranice a zasiahol do biblickej teológie, potom nemôže byť teológovi (duchovnému) upreté právo cenzúry“<sup>17</sup>.

Zjednodušene je možné povedať, že Kant chce vniesť do horných fakúlt filozofický rozum. „Teológ čerpá svoje učenia nie z rozumu, ale z Biblie, učiteľ práva nie z prirodzeného práva, ale z pozemského práva, lekárska veda, ktorej liečebná metóda sa dostáva do publika nie z fyziky ľudského tela, ale z lekárskeho poriadku. Akonáhle sa jedna z týchto fakúlt odváži zasahovať do niečoho, čo si požičia z rozumu, porušuje autoritu vlády, ktorá jej velí“ (SF, AA 07: 23.9-22).

Od dolnej fakulty sa dá očakávať, že poskytne rámec skúmania (metódy) a zaisťuje sa za čo možno najväčší pokrok (morálnym aspektom) v oblasti vedy. S ohľadom na zákony cenzúry filozofická fakulta vystupuje dvoma spôsobmi: na jednej strane má filozofia právo zdieľať všetky predmety teológie (citovať aj z Biblie) pod podmienkou, že „zostane vo vnútri hranice samotného rozumu. V druhom spôsobe má filozofia „úplnú slobodu“, aby sa rozhládla a rozšírila v cudzích vedných odboroch. Dôležitý a vážny je ohľad na účel použitia, ktorý je jasne obmedzený. Je povolené, v zmysle Kanta, používať materiály odvodené z teológie „len pre seba“, inak povedané, nie je dovolené filozofii vnášať paradigmy do teológie, dotknúť sa duchovnej doktríny teológie.<sup>18</sup> Z uvedeného možno s určitou mierou špekulácie vyabstrahovať aj Kantovu definíciu a funkciu filozofie v systéme univerzity a v myslení ako takom.

## Spor druhý

Podobne ako teologická fakulta aj právnická fakulta zastupuje oblasti, ktoré určujú náš spôsob života. Preto aj pre neskorého Kanta takáto „teória, ktorá môže byť vhodná či nevhodná pre prax“, je prítiažlivá filozofická problematika. Úvahy o právnickej fakulte sú tematické spojené so spomínanou otázkou *Či ľudstvo smeruje vždy k lepšiemu?*. Možno opäť očakávať, že Kant sa bude v druhom spore

<sup>16</sup> Kant, I.: *Náboženství v hranicích pouhého rozumu*, s. 54.

<sup>17</sup> Ibid.

<sup>18</sup> Euler, W. L.: *Der Streit zwischen der theologischen und der philosophischen Fakultät in Kants Schrift „Der Streit der Fakultäten“*, s. 10.



vyrovnávať so zlými osobnými skúsenosťami s politickou mocou v predchádzajúcich rokoch. Naopak, filozof prostredníctvom filozoficko-dejinnej metareflexie Francúzskej revolúcie ponúka uvažovanie nad úlohou vlády a jej politickej moci v celospoločenskom vývoji k dobrému. Pod právnickou fakultou si v Kantovom uvažovaní netreba predstavovať moderných profesionálnych advokátov a právnikov, ale subsumovať okrem práva a právnikov aj súdnictvo, politiku, štátne úradníctvo a správu vecí verejných.

Kant nadväzuje na filozoficko-dejinné a filozoficko-právne *malé spisy* a zdôrazňuje dôležitosť dobrého práva pre budúcnosť ľudstva. Právnickú fakultu Kant považuje za zodpovednú za spoločenský, a teda aj dejinný pokrok. Ona má dispozície a authority cez výchovu štátneho aparátu a hlavne prostredníctvom vzniku zákonov a nariadení usmerňovať spoločnosť a ľudí na ceste nevyhnutného pokroku.

Tri horné fakulty dostávajú od vlády učiteľskú úlohu v spojení s predpísanými učebnicami. To normalizuje vyučovanie, tzn. že je predpísané a prístupné pre všetkých občanov (SF, AA 07: 22.17-21). Kant si uvedomoval široký záber a veľký dopad právnickej fakulty na spoločnosť v porovnaní s filozofickou fakultou. No neodmietal a nekritizoval vládne právomoci, ani v celom jeho odkaze nezaznieva apel na vládnutie filozoficky mysliacich.

Hlavnou myšlienkou druhého sporu a Kantova druhá výzva pre hornú fakultu je vstup filozofického rozumu do politickej teórie. Inak povedané, právnická fakulta by mala prihliadať na teóriu dobrého zákona, dobrého občana a človeka ako takého. Podľa Kanta právo tvorí človeka spoločenského. Toto tvrdenie nie je dobovým etatizmom, ale naozaj je plne v súlade s Kantovou právnou náukou a morálnou teóriou.

Do práva alebo skôr do politiky vnáša idealizmus, ktorý nie je „prázdnu fantáziou“, ale večnou normou a tvrdí: „naši politici [...] hovoria, že ľudí treba brať, akí sú, a nie akí majú byť, ako si ich vysnívali nejakí pedanti či rojkovia. To, akí sú, má v tomto prípade označovať: čo z nich urobili prostredníctvom donucovacej moci vlády a jej závažných následkov“ (SF, AA 07: 80.14-19). V tejto súvislosti si možno povšimnúť Kantov záujem. Akoby navrhoval, v protiklade s pôvodnými vzťahmi, že filozofická fakulta má byť cenzorskou komisiou nad výnosmi právnickej fakulty. Otáča spor a anticipuje povahu modernej spoločnosti, v ktorej je táto možnosť v podobe filozofickej a žurnalistickej práce reálna, avšak nedostatočne aplikovaná.

Kant v apelácii na právnickú fakultu určuje politickú úlohu filozofickej fakulty. Kritické myšlienky filozofie sa majú neustále „sporiť“ (konfrontovať sa) s občianskou výchovou (v modernom význame) aj samotnou politikou, ktorá kreuje vzdelávanie na právnickej fakulte. Akým spôsobom? Prostredníctvom konfron-

tácie reálnych politických a právnych nariadení s filozofickým ideálom človeka, občana a dejín. A týmto spôsobom možno žitý svet môže smerovať k pokroku a k tomu, čo je lepšie.

V Kantovej výzve k právnickej fakulte a v obnove sporu a vnášaní idealizmu do riadenia štátu možno hľadať filozofické väzby na súčasnú politiku a právo. Neustály boj s (politickými a ekonomickými) krízami v západnej kultúre spôsobil zdecimovanie idey pokroku a jej redukovanie na oblasť technologickej vedy. Okrem toho krach variantov filozofie dejín politikom prináša nekonceptnosť politických rozhodnutí a návrhov bez cieľa a vedúcich noriem a tiež od človeka izolovaný právny svet. Kant pri poznaní reálnej politiky a spoločenského diania uvažoval o normách a ideáloch, ale pre politiku „tu a teraz“ sú zbytočné a možno až sizyfovské.

### Spor tretí

Samostatná systematická práca k otázkam medicíny z pera Kanta neexistuje. Záujem o medicínsku teóriu a prax potvrdzujú poznámky z *Antropológie* a niekoľko listov osobnej korešpondencie (M. Hertz, J. B. Erhard). Objavený záujem o medicínu súvisel s vekom a so zhoršujúcim sa zdravotným stavom filozofa.

Tretí spor s lekárskou fakultou disponuje nízkou relevantnosťou filozofickej analýzy a možnej aktualizácie, a to z dôvodu, že Kant konfrontuje dobový stav poznatkov medicíny a lekárskej praxe. Dôvodom navyše je aj skutočnosť, že v treťom spore Kant opúšťa pole svojich klasických filozofických problémov a jeho angažovanosť má črty určite osobného záujmu človeka v pokročilom veku. Hlavným motívom napísania sporu je reflexia nad knihou lekára C. W. Hufelanda *Makrobiotik oder die Kunst das Leben zu verlängern* (*Makrobiotika alebo umenie predĺženia života*) (1796)<sup>19</sup>.

V porovnaní s právom a teológiou má medicína, podľa prirodzených inštinktov, osobitné postavenie, pokiaľ ide o lekára. On je ten, kto „zachraňuje život človeka“, zatiaľ čo právnik len „sľubuje náhodné sľuby“ a duchovný, ten je v poslednej hodi-

<sup>19</sup> Hufelandovo majstrovské dielo o preventívnej medicíne bolo prvýkrát publikované v roku 1797, druhé vydanie vyšlo v tom istom roku a počas jeho života sa objavilo ešte osem oficiálnych edícií (ako aj rôznych pirátskych edícií) a niekoľko prekladov. Zásadou organizovania v *Makrobiotike* pre pochopenie ľudského života a zdravia už nie je dráždivosť, ale skôr životná sila (*Lebenskraft*). Táto životná sila je podľa Hufelanda prítomná vo všetkom, hoci je najľahšie zistiteľná v organických bytostiach, kde sa prejavuje ako schopnosť reagovať na vonkajšie podnety. Táto sila môže byť oslabená alebo zničená, ako aj posilnená prostredníctvom vonkajších vplyvov; je znížená telesnou námahou a zvýšená odpočinkom. Hufeland hľadal nielen dlhší a zdravší život, ale aj etickejší život – morálne a fyzické zdravie bolo vnímané ako prepletené a tečúce z toho istého zdroja, ktorý sa vyznačoval množstvom životnej sily. Choroba sa podľa Hufelanda dala vyliečiť len správnu výživou a životným štýlom.

ne vyzvaný na pomoc. Ale sám človek najviac potrebuje lekára, aby mu dal život, a nechce sa vzdať života, ktorý mu chce dať duchovný v podobe „blaženosti v budúcom svete“ (SF, AA 07: 22.6-16). Kant sa vyjadruje takto ironicky a zdôrazňuje dôležitosť a vážnosť dobrej medicíny. Napriek skepse voči predlžovaniu života a termínu „makrobiotika“ s profesorom Hufelandom v mnohom súhlasí a prostredníctvom určitej recenznej aktivity k jeho knihe prezentuje zhodu s myšlienkou, že morálne zdravie a fyzické zdravie sú úzko spojené.<sup>20</sup> Hovorí o dietetike ako o nevyhnutnej súčasti kvalitného života, „[...] dietetika je slobodné umenie, ktoré každý, kto sa stará o seba, môže prirodzene nasledovať a pochopiť ho. Je ľahké sa zhodnúť, že je to vlastne filozofia“ (VASF, AA 23: 464.9-11). V čom to je filozofia? Pravdepodobne v tom, že predstavuje slobodnú kritickú individuálnu aktivitu samostatne mysliaceho človeka, ktorú nepreberá na základe lenivosti (ako písal Kant skôr v *Odpovedi na otázku: Čo je osvietenstvo?*) od „lekára, ktorý určuje moju diétu“<sup>21</sup>. Kant, podobne ako pri predchádzajúcich sporoch, neodporúčal intervencie filozofie do lekárskej praxe – diagnózy, choroby a operácie žiadna filozofická diskusia nevyrieši<sup>22</sup>. Anticipoval možnosti filozofie práve v dietetike, v aktivite predchádzania ochorení.

Kant sa v treťom spore vyjadruje pomerne erudovane o hypochondrii (sám seba považoval za nositeľa tejto choroby), o očkovaní, o snívaní, o stravovaní, o farmácii a pod. Mnohé myšlienky nemeckého filozofa v našom zmysle nestoja za zmienku, lebo majú dobový charakter. To, čo však je podnetné pre nami vymedzený zámer s dielom *Spor fakúlt*, je Kantov apel na spor filozofie a medicíny, ktorý sa v súčasnosti zintenzívňuje a problematizuje. Problémy ako dôstojnosť života, ukončenie života a v neposlednom rade farmaceutické spoločnosti si žiadajú prehodnotiť normy aj z filozoficko-kritického pohľadu. Otázne je, do akej miery si medicínsky a farmaceutický výskum ide vlastnou „nekritickou“ cestou. Kant kriticky zhodnocuje ambície Hufelandovej dietetiky, ktorá sľubovala predĺženie života, dokonca až získanie nesmrteľnosti (SF, AA 07: 100.22-26), a podobne kritizuje aj premúdreňosť a sľuby farmaceutov. Aktuálna je Kantova výzva na autonómnosť a slobodu (môžeme dodať „zdravý rozum“) voči marketingovým tlakom výrobcov liekov a liečiv a voči silnému trendu kultu tela, hlavne v dnešnom čase slabého psychického a morálneho zdravia.

## Záver

Aká je úloha univerzity a aká je funkcia filozofickej fakulty? Kant navrhuje pozmeniť univerzitný systém (dovnútra aj navonok) a vzťahy medzi fakultami, v ko-

<sup>20</sup> Unna, Y.: A Draft of Kant's Reply to Hufeland. *Kant-Studien*, 103 (3), 2012, s. 291.

<sup>21</sup> Kant, I.: *Odpoveď na otázku: Co je osvícenství?*, s. 381.

<sup>22</sup> Želazny, M.: Kantowska idea uniwersytetu, s. 34.

nečnom dôsledku mu ide o inováciu hierarchie univerzity. Filozofická fakulta musí podľa Kanta obhájiť a neustále sledovať svoju ochrannú funkciu vzhľadom na pravdu. Musí byť organizovaná a zachovaná „pre tých, ktorí nikdy nie sú spokojní, a trvale porážať žiadostivosť a nadradenosť horných fakúlt“<sup>23</sup>. Je prekvapujúce a odvážne, že Kant sa pohrával s myšlienkou urobiť z „dolnej“ filozofickej fakulty najvyššiu.<sup>24</sup>

Hlavnou črtou univerzity je teda jej autonómia. Učenci (profesori) sami, a nie verejnosť či duchovenstvo, či vláda posudzujú svoje vlastné záležitosti.<sup>25</sup>

„Tam, kde sú univerzity, je tiež spor. Nielen preto, že ich zamestnanci sú zvyčajne veľmi sporní, ako o tom svedčia mnohé vedecké spory v stredoveku a v 19. storočí, ale tiež vysokoškolské „trenice“ na súčasných univerzitách, ale pretože univerzita má evidentne špecifický rozmer, a to ako vo vnútri, tak aj navonok. Z externej perspektívy podnecuje k hádke – k sporu o ciele, o formy organizácie, o závislosť a nezávislosť, o zmysel a nezmysel vyučovania a zároveň skúmania, o vzdelávanie a zároveň k sporu o aroganciu a o intelektuálne márnosti slobodných vedeckých inštitúcií.“<sup>26</sup> Kantovi však ide o revitalizáciu plodného sporu, teda intervenciu filozofickej perspektívy a metódy do jednotlivých oblastí vedy.

Napriek nie prísne kantovskému štýlu možno myšlienky a postoje v *Spore fakúlt* považovať za celok znamenajúci záver Kantovho filozofického písania. Napriek zaujímavej a prístupnej štruktúre spisu je zrejmá pre čitateľa jeho nesystematickosť, nevyváženosť a formálna rozdielnosť. Prvý spor predstavuje hlboký a prepracovaný, aj keď dobový analytický ponor do večnej dichotómie filozofie a teológie. Forma druhého sporu má esejistický charakter, odpovedá na staršiu Kantovu otázku o pokroku. Tretí spor, menej filozofický z dnešného pohľadu, formálne predstavuje návrh korešpondencie lekárovi Hufelandovi a zrkadlí v sebe aj zdravotnú kondíciu Kanta. Teda možno povedať, že spis je autorov kompilát, v nehanlivom zmysle slova. Napriek spomínaným črtám diela, možno konštatovať, že raz veľmi vágne, raz latentne, raz priamo, ale v spise sa zastúpené všetky veľké otázky Kantovej filozofie – Boh, cirkev, náboženstvo, morálka, politika, dejiny a v neposlednom rade funkcia a vymedzenie filozofie v štruktúre vedy a v spoločnosti. Filozofické myslenie je podľa Kanta „náhľadom na doktríny vládnych nariadení“ (SF, AA 07: 19.21-22).

Čo nám Kantov spor môže povedať dnes? Je ešte osvietenický model univerzity možný? Bola Humboldtova reforma málo radikálna a príliš romantická? Kant nám nezanechal žiadny systém univerzity a univerzitného vzdelávania. Zanechal nám

<sup>23</sup> Euler, W. L.: Der Streit zwischen der theologischen und der philosophischen Fakultät in Kants Schrift „Der Streit der Fakultäten“, s. 22.

<sup>24</sup> Mittelstraß, J.: Der Streit der Fakultäten und die Philosophie, s. 46.

<sup>25</sup> Euler, W. L.: Der Streit zwischen der theologischen und der philosophischen Fakultät in Kants Schrift „Der Streit der Fakultäten“, s. 12.

<sup>26</sup> Mittelstraß, J.: Der Streit der Fakultäten und die Philosophie, s. 39.

(len) dôraz na teoreticko-vedecký spor. A to je dôležité aj dnes. Dnešné trhové univerzity už nepotrebujú ideály, ale podnikateľský plán. „Veľká časť univerzitného systému je ohrozená škrtmi a inštitucionálnou sklerózou“<sup>27</sup>.

W. Euler z Kantových úvah vyabstrahoval štyri základné princípy sporov fakúlt, ktoré môžu byť funkčné aj v súčasnosti: 1. Spor nemožno urovnať „mierovou dohodou“, ale musí sa rozhodnúť na základe rozhodnutia rozumu. 2. Spor sa nikdy neskončí, pretože na každej strane vždy existujú „zákonné ustanovenia“ s ohľadom na verejné vyučovanie. 3. V tomto spore je vláda neutrálna. Nemôže byť oponentom, ale len „divákom“ v spore medzi fakultami. V tomto zmysle je zachovaná integrita fakúlt a univerzity. 4. Spor medzi fakultami nie je v rozpore s mierovým spolunažívaním „učencov“ a „verejnosti“, pokiaľ ide o ich zásady, pretože nasledovaním toho istého cieľa obe triedy fakúlt neustále pracujú smerom k väčšiemu blahu človeka a spoločnosti.<sup>28</sup>

Je univerzitné myslenie natoľko silné, že dokáže byť sebaurčujúce a heterogénne? Odpoveď na položenú otázku vidí Kant primárne v myšlienke filozofickej fakulty, ktorá zahŕňala matematiku, filozofiu, ako aj historické disciplíny, ktoré sa na jej pôde realizovali. Iba tie hľadajú nezmenenú pravdu, zatiaľ čo teologické fakulty, jurisprudencia a medicína sú oddané blahu krajiny a riadia sa vládnymi záujmami.

Kant stál pred dvoma univerzitnými kultúrami podobne ako my v súčasnosti, keď žijeme v dichotómii humanitných a prírodovedeckých oblastí vedy. Kantova filozofická fakulta predstavuje dnes v systéme študijných odborov práve humanitné a spoločensky orientované odbory. Práve tie, ktoré sú zaznávané, tie, ktoré nie sú v spoločenskom záujme či sú spoločensky neprínosné. Dokonca v našich časoch sú humanitné a spoločenské vedy ignorované a stavané do úzadia aj v samotnej vede a vzdelávaní. Humanitné vedy podľa úvah zo *Sporu fakúlt* môžu prírodným vedám ponúknuť ideál, normu a paradigma pre zorientovanie sa, ponúkajú novú perspektívu ako sebakritické a metarefektívne zrkadlo. Pretože napríklad čím viac poznatkov sa nazhromaždilo v technickej a prírodnej vede a v medicíne rýchlejšim pokrokom a inováciami a čím viac sú tieto vedy tlačené dopredu, tým naliehavejšia je otázka na zmysel tohto progresu a zmien.

Príspevok je súčasťou riešenia grantovej úlohy VEGA 1/0280/18 „*Kant a filozofia dejín*“ a VEGA 1/0880/17 „*Filozofia dejín v osvietenstve: Dejiny ako fundamentálny moment sebainterpretácie človeka v kontexte filozofie 18. storočia*“.

<sup>27</sup> Timmermann, J.: Kants „Streit“ und die Universität von morgen, s. 61.

<sup>28</sup> Porovnaj Euler, W. L.: Der Streit zwischen der theologischen und der philosophischen Fakultät in Kants Schrift „Der Streit der Fakultäten“, s. 21-23.

## Bibliografia

- Brandt R. (2003). *Universität zwischen Selbst- und Fremdbestimmung Kants „Streit der Fakultäten“. Mit einem Anhang zu Heideggers „Rektoratsrede“*. Berlin: Akademie Verlag.
- Brandt, R. – Euler, W. L. (Hg.) (1999). *Studien zur Entwicklung preußischer Universitäten*. Wiesbaden 1999 (Reihe „Wolfenbütteler Forschungen“, Bd. 88).
- Euler, W. L. (2016). Der Streit zwischen der theologischen und der philosophischen Fakultät in Kants Schrift „Der Streit der Fakultäten“. *Ruch filozoficzny*, 72, (4), 7-26.
- Gerhardt, V. (Hrsg.) (2005). *Kant im Streit der Fakultäten*. Berlin: Humboldt-University.
- Kant, I. (1900ff). Kants gesammelte Schriften herausgegeben von der Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften. Edited by the Königlichen Preussischen Akademie der Wissenschaften, 29 vols. Berlin: Walter de Gruyter.
- Kant, I. (2007). Lectures on pedagogy. In *Anthropology, History, and Education. The Cambridge Edition of the Works of Immanuel Kant*. G. Zöllner, R. B. Louden (eds.), Translated by Mary Gregor, Paul Guyer, et al. Cambridge/New York: Cambridge University Press, 434-485.
- Kant, I. (2013). *Náboženství v hranicích pouhého rozumu*. Praha: Vyšehrad.
- Kant, I. (1993). Odpověď na otázku: Co je osvícenství? *Filosofický časopis*, 41, (3), 381-390.
- Kant, I. (1999). Správa o přípravě přednášek na zimný semester 1765-1766. *Filozofia*, 54, (1), 48-53.
- Kant, I. (2003). *Spór fakultetów*. Nowa Wieś: Wydawnictwo Rolewski.
- Mittelstraß, J. (2005). Der Streit der Fakultäten und die Philosophie. In V. Gerhardt, (ed.), *Kant im Streit der Fakultäten*. Berlin/New York: Walter de Gruyter, 39-60.
- Timmermann, J. (2005). Kants „Streit“ und die Universität von morgen. In V. Gerhardt, (ed.), *Kant im Streit der Fakultäten*. Berlin/New York: Walter de Gruyter, 61-83.
- Unna, Y. (2012). A Draft of Kant's Reply to Hufeland. *Kant-Studien*, 103, (3), 271-291.
- Żelazny, M. (2003). Kantowska idea uniwersytetu. In Kant, I.: *Spór fakultetów*. Nowa Wieś: Wydawnictwo Rolewski, 7-36.

## **Abstract**

### ***The Conflict of the Faculties and the role of the Faculty of Philosophy***

Conflict represents a fruitful instrument of philosophical activity and Kant is wondering about the character a good controversy between faculties in the work *The Conflict of the Faculties*. The paper focuses on an analysis of conflicts between the faculty of philosophy and faculties of theology, law and medicine. Kant presents a critical view of the university system and is looking for the role and function of the faculty of philosophy and philosophy in the area of university and society as such. The topical character of Kant's opinions is presented in the paper by an attempt to update Kant's views in relation to the current problematic situation of humanities.

**Key words:** Kant, conflict of faculties, universities, theology, law, politics, medicine

## **Abstrakt**

### ***Spor fakúlt a úloha filozofickej fakulty***

Spor predstavuje plodný impulz filozofickej činnosti. Kant v diele *Spor fakúlt* uvažuje o povahe dobrej kontroverzie medzi fakultami. Príspevok sa sústreďuje na analýzu sporov filozofickej fakulty s teologickou, právnickou a lekárskou fakultou. Kant v spise prezentuje kritický názor na systém univerzity a hľadá rolu a funkciu filozofickej fakulty a filozofie v oblasti univerzity aj spoločnosti. Nadčasový charakter Kantových postojov je v príspevku prezentovaný pokusom o aktualizáciu Kantových názorov vo vzťahu k súčasnej problematickej situácii humanitných vied.

**Kľúčové slová:** Kant, spor fakúlt, univerzita, teológia, právo, politika, medicína

**Mgr. Peter Kyslan, PhD.**

Inštitút filozofie

Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove

Prešov, Slovenská republika

peter.kyslan@unipo.sk